

การสอนสังคมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา Social Teaching and Propagation Buddhism

พระครูภาวนาโชติคุณ (กุ้ยไธ้ ชุตินธโร)

ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดถ้ำสิงโตทอง

E-mail: porn1980@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 1 กรกฎาคม 2562

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 2 สิงหาคม 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 7 สิงหาคม 2562

บทคัดย่อ

ความเป็นมาก่อนพุทธกาล ระบบสังคมของชาวอินเดีย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าชาวชมพูทวีปเป็นระบบศักดินา แบ่งชนชั้นของคนออกเป็น 4 ระดับที่เรียกว่า วรรณะ ตามหน้าที่ของคนในวรรณะนั้น ๆ คือ วรรณะกษัตริย์, เป็นผู้ปกครองและเป็นนักรบ วรรณะพราหมณ์, เป็นผู้สอนพระเวทและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์, วรรณะแพศย์ เป็นผู้ประกอบอาชีพทั่วไป และวรรณะศูทร เป็นวรรณะต่ำ ประกอบอาชีพรับใช้คนในวรรณะที่สูงกว่าตน นอกจากนั้นยังมีพวกนอกวรรณะ คือ พวกจัณฑาล หากวรรณะสูงแต่งงานกับวรรณะต่ำ หรือวรรณะต่ำแต่งงานข้ามวรรณะกันเอง เช่น แพศย์แต่งงานกับศูทร บุตรที่เกิดจะถูกจัดเป็นอยู่ในพวกจัณฑาล หรือไม่มีวรรณะ พวกศูทรและพวกจัณฑาลมักถูกคนในวรรณะอื่นเหยียดหยามและตั้งข้อรังเกียจ โดยเฉพาะพวกจัณฑาลไม่มีโอกาสศึกษาใด ๆ

คำสำคัญ : การสอนสังคม, การเผยแผ่, พระพุทธศาสนา

Abstract

History before Buddha Era Indian social regime or was called the Indian subcontinent. They were distinction regime. They divided them to be 4 groups were called caste and by on duties of them that mean, King caste their duties for rule over and warrior, Brahmin caste their duties for Vedas teaching and doing for Brahmin function, Traders caste their duties for doing general occupation, and Sudra caste, they were lower group on their duties for giving service for upper than caste. On the other hands, there were groups of casteless mean outcast or untouchable. If some of upper caste got married with them or outcast got married to each other or cross caste such as Traders married with outcast, their children where been untouchable or outcast. So, they should be underestimate and objectionable especially for education.

Keywords: Social Teaching, Propagation, Buddhism.

บทนำ

ในสังคมแห่งมวลมนุษยชนทุกชาติทุกภาษาบนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ชาวเมือง ชาวป่า หรือชาวเขา ถือเป็นสังคมมนุษย์ประเภทหนึ่ง ที่ต้องอาศัยวัตถุที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่เหมือนกัน คือ ปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค จึงจะดำรงชีวิตอยู่ได้ แต่สังคมดังกล่าว จะเป็นอยู่ด้วยดีมีสันติสุขไม่ได้ ในสังคมแห่งมวลมนุษยชนถ้าขาดศาสนามาขัดเกลาจิตใจนำพาชีวิต ด้วยมีหลัก ศาสนา อันได้แก่ หลักในการดำเนินชีวิตให้ถูกทาง ถูกแบบ ถูกบท ถูกหน้าที่ หรือถูกตามหลักธรรมของ สังคมที่ปราศจากอันตราย เพราะถ้าขาดศาสนาเสียอย่างเดียว โลกก็คงเต็มไปด้วยมนุษย์ที่โหดร้ายป่าเถื่อน โลกจะอยู่ได้อย่างสงบก็เพราะศาสนา (บุญย นิลเกษ, 2528: 10)

ศาสนาคือกติกาสำหรับสังคมที่อุดมด้วยจิตวิญญาณ เกิดจากหลักคำสอนของศาสนามีความสำคัญ ที่เป็นรากฐานทางจิตใจ ทำให้มนุษย์ได้พัฒนาสภาพจากจิตใจที่ตกต่ำโหดร้ายเยี่ยงสัตว์ป่า มาเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยทั่วไปอย่างเป็นปกติและมีความสุขในสังคมมนุษย์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมตามแบบปฏิบัติแห่งศาสนาผู้ประกาศศาสนานั้น ๆ เพื่อมุ่งหมายให้มนุษย์ รู้จักและเข้าใจฐานะที่เราอยู่ในสังคมมนุษย์เป็นสำคัญ และกลุ่มของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างโอบอ้อมอารี เพราะมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผูกพัน เพื่อประโยชน์และความสุขร่วมกัน

ทุกยุคสมัยและทุกสภาวะการณ์ของสังคมประเทศไทยนอกจากมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์เอก อัครศาสนูปถัมภก ที่ทรงมีคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อพสกนิกรชาวไทย ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของสังคมไทยแล้ว ไทยยังมีกฎหมายที่เอื้อต่อสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาอีกด้วย ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพและ ได้รับการคุ้มครองให้เลือนับถือศาสนาได้อย่างเสรี โดยต้องไม่ไปก้าวก่ายสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ 94.07 % ของประเทศจะนับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลามประมาณ 4.6% และ 1.33 % นับถือระหว่างศาสนาคริสต์และศาสนาอื่นๆ (จากประมวลข้อมูลสถิติพื้นฐาน สำนักงานสถิติ แห่งชาติ ปี 2550) จะเห็นได้ว่าการนับถือศาสนาที่มีความหลากหลายศาสนา และเป็นไปด้วยความสมัคร ใจ เป็นความเชื่อความศรัทธาที่เป็นปัจเจกบุคคล ไม่มีการบังคับใดๆ โดยเฉพาะในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน ในมาตรา 37 ระบุไว้ชัดเจนว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือ ศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติตามพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่ เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีงามของประชาชน” แสดงว่ารัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ให้การรับรองสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาของปวงชนชาวไทย ส่งผลให้ศาสนิกชน ต่างศาสนาสามารถประพฤติปฏิบัติ และเผยแพร่คำสอนของศาสนาของตนได้อย่างเสรี และสามารถอยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขเสมอมาตราบเท่าทุกวันนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2538: 20)

1. ประโยชน์ของศาสนาเพื่อการสอนสังคม

1) ศาสนา มีประโยชน์ต่อสังคมและให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นสถาบันหลักสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจ และเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข (จินดา จันทร์แก้ว, (2525: 18)

2) ศาสนา เป็นหลักควบคุมความประพฤติของคนในสังคม มนุษย์เราเมื่ออยู่ในสังคมจะต้องมีกฎระเบียบ เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิซึ่งกันและกัน และลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ในสังคมมีความหลากหลายซับซ้อน กฎระเบียบอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ จึงต้องมีหลักคำสอนทางศาสนา มาปฏิบัติเพื่อให้คนเป็นคนดีตามหลักศาสนานั้น ๆ และส่งเสริมให้คนมีเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3) ศาสนาช่วยให้สังคมเกิดความสามัคคีมีเอกภาพ เพราะศาสนาจะมีหลักปฏิบัติตามให้คนเป็นคนที่มีเหตุผล และมีจิตใจที่กว้างขวาง เอื้อเพื่อแผ่ต่อกัน รักใคร่ปรองดองกัน สามัคคีกัน แม้กระทั่งคนที่อยู่ต่างศาสนา ก็สามารถเข้าใจกันร่วมมือกัน และประสานสามัคคีกันได้ สังคมของคนที่นับถือศาสนา จึงมีความสามัคคีกลมเกลียว และมีเอกภาพ

4) ศาสนาช่วยให้สังคมดำเนินไปอย่างสันติสุขและราบรื่น เนื่องจากศาสนามีส่วนช่วยในการดำเนินชีวิตของศาสนิกชน กล่าวคือ เมื่อศาสนิกชนยึดคำสอนของศาสนา มาปฏิบัติในชีวิต จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้ด้วยเหตุผลและปัญญา เป็นหลักในการตัดสินใจ ทำให้รู้จักการ อดกลั้น รู้จักข่มอารมณ์ นอกจากนี้ศาสนายังช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น

5) หลักคำสอนของศาสนาเป็นการชดเชยความต้องการพื้นฐานของผู้นับถือศาสนาในสังคม เพราะมนุษย์โดยธรรมชาติแล้ว มีความต้องการพื้นฐานเหมือนกัน คือ ด้านร่างกาย ต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ด้านสังคม ก็ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ช่วยเหลือปรองดองกัน ด้านปัญญา ก็ต้องการหลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผลในการดำเนินชีวิต และด้านจิตใจ ก็ต้องการกำลังใจ ความหวังที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข จึงกล่าวได้ว่า แต่ละศาสนาจะมีหลักที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของกลุ่มศาสนิกชนของตนได้อย่างชัดเจน

6) ศาสนาเป็นบ่อเกิดของการสร้างวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม สถาปัตยกรรม และวรรณคดี ล้วนมีแหล่งกำเนิดมาจากคำสอนทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่เพื่อสร้างสรรค์สันติสุขให้สังคม เช่น เรื่องการทำ ความดี นรก สวรรค์ ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดงานศิลปะเป็นจิตรกรรมฝาผนัง เช่น พระเวสสันดรชาดก มหาชนกชาดก เป็นต้น เป็นวรรณกรรมไทยที่สำคัญ โดยมีที่มาจากคำสอนในชาดก มารยาทไทย การกราบ การไหว้ รวมไปถึงประเพณีต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายของผู้คนส่วนมาก ล้วนมาจากพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น

2. ความหมายของศาสนา

ศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดลงของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาป อันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็น หรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ (นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, 2554: 24)

ศาสนา คือความเชื่อซึ่งแสดงออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นกิริยาอาการของผู้ที่เลื่อมใส ว่ามีความเคารพเกรงกลัวซึ่งอำนาจอันอยู่เหนือโลกหรือพระเจ้า ซึ่งให้ผู้เชื่อรู้ได้ด้วยปัญญาความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองด้วยสัญชาตญาณว่าต้องมีอยู่เป็นรูปเป็นร่างอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้สร้างและกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ให้มีอยู่เป็นอยู่ หรือกล่าวกันว่า ๆ ว่า ศาสนาคือการบูชาพระเจ้าผู้ซึ่งมีพิภพอำนาจอยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยความเคารพเกรงกลัว (กิริติ ศรีวิเชียร, 2527: 12)

ผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในคำสอน และปฏิบัติตามลัทธิพิธีอันมีกำหนดไว้ในศาสนาที่ตนมีความเชื่ออยู่ ก็เพราะด้วยความเกรงกลัวอำนาจที่มีอยู่เหนือตนเหนือธรรมดา คือพระเจ้า หรือตลอดจนกลัวผีสังเทวดาจะโกรธและลงโทษตนเองให้ได้รับความทุกข์ร้อน ถ้าไปฝ่าฝืนบทบัญญัติที่กำหนดไว้ หรือไม่ก็กลัวเกรงบาปกรรม ซึ่งมีกำหนดไว้ในพุทธศาสนาเรื่องกฎแห่งกรรม อันจะเป็นแรงกำลังส่งผลให้แก่ตนได้ในภายภาคหน้า เมื่อผู้ใดได้ปฏิบัติตามบทบัญญัติที่ศาสนากำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็ศาสนาไหนก็ตาม ก็จะมีความรู้สึกเบาตัวเบาใจ และสุขใจได้เพราะด้วยความเชื่อถือในศาสนาและบทบัญญัติที่ส่งผลให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงามยกระดับจิตใจผู้คนให้อยู่กันอย่างสันติสุขสืบเนื่องต่อกันมาอย่างยาวนาน

ศาสนา เป็นแรงอำนาจอันเร้นลับ ที่เหนี่ยวรั้งจิตใจของผู้ที่มีความเชื่อถือให้ละบาปบำเพ็ญบุญตามคติในศาสนาที่ตนมีความเชื่อ ซึ่งแต่ละศาสนาก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทั้งหมด ใครมีความเชื่อในศาสนาใด ก็คิดเห็นว่ามันแหละเป็นเรื่องที่ถูกและเป็นศาสนาที่แท้จริงโดยปราศจากความสงสัย เพราะเป็นเรื่องธรรมดาของความเชื่อ ย่อมอยู่เหนือเหตุผลพ้นจากความสงสัย และถ้ายังสงสัยอยู่ความเชื่อก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ และความเชื่อย่อมมีเป็นขั้นๆ แล้วแต่การศึกษาอบรมของผู้ที่เชื่อ ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะไปขัดแย้งในเรื่องความเชื่อของผู้อื่นในสิ่งที่เรามีความเชื่ออยู่แล้ว (บุญมี แทนแก้ว, 2539: 23)

ความเชื่อในศาสนาจึงเป็นเรื่องของใจ ถ้าใจไม่แสดงออกมาภายนอกกาย ก็ไม่มีใครทราบได้ว่าเชื่ออะไร เพราะฉะนั้นเรื่องผิดใจกันในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อจึงไม่มี ทุกศาสนามีพิธีรีตอง มีศิลปะและประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา ก็เป็นการแสดงออกของความเชื่อ เพื่อให้เราใจเกิดเป็นศรัทธาปสาทะ คือความเชื่อความเลื่อมใส ผู้ที่มีความเชื่อ เมื่อได้ลงมือกระทำอะไรลงไปก็เชื่อว่าจะได้กุศลผลบุญแรง ก็จะเกิดความปีติยินดีเบิกบานผ่องแผ้วใจ การที่มนุษย์สามารถทำสิ่งใหญ่โตได้สำเร็จ หรือสามารถทนต่อการทรมานอย่างยืงยวดได้ ก็เพราะด้วยแรงกำลังแห่งศรัทธาความเชื่อ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ศาสนาจึงมีความสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นแก่ผู้ที่มีความเชื่อ เพราะทำให้ชีวิตมีความหวัง ถ้าปราศจากศาสนา ชีวิตก็ไม่มีจุดหมายที่จะไปผูกติดกับ

อะไรต่อไป กลุ่มคนหาย นักปราชญ์ชาวจีนท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้เรื่องศาสนศึกษาเมื่อหลายร้อยปีมาแล้วว่า “คำสอนของนิกายต่าง ๆ ในศาสนา ก็ไม่แตกต่างกันอย่างไรนัก ผู้ที่มีน้ำใจกว้างขวาง ย่อมถือคำสอนเหล่านั้นว่าร่วมอยู่ในความจริงอันเดียวกัน คนที่มีจิตใจคับแคบต่างหาก ที่เห็นว่าแตกต่างกัน”(กรมการศาสนา, 2544: 9)

3. ความมุ่งหมายของหลักสูตรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ในสังคมอุดมปัญญา เพื่อการวิจัยและพัฒนา มีเจตจำนงที่จะพัฒนาบุคลากรประจำการ และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ตลอดจนชุมชน ที่มีความสนใจในการพัฒนาความรู้ความสามารถ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสาขาวิชาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งทางด้านทฤษฎี (ปริยัติ) และการปฏิบัติ รวมทั้งการประยุกต์ใช้สารสนเทศและเทคโนโลยีในเผยแผ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแลกเปลี่ยน การสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาวิชาการทุกศาสตร์ โดยความร่วมมือจากหลากหลายบุคคลและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ภายใต้วิสัยทัศน์ (VISION) ที่ว่า เราจะเป็ศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความประสบการณ์สร้างองค์ความรู้ พัฒนาองค์ความรู้พัฒนาวิชาการเผยแผ่ และร่วมมือกับเครือข่ายในรูปแบบสหวิทยาการ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของประชาคมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการนำไปสู่ สถานศึกษา องค์กรและชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและสังคมของประเทศต่อไป และสอดคล้องกับนโยบายการปฏิรูปการศึกษา และการพัฒนาการศึกษาของประเทศ ที่เน้นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยการบูรณาการศาสตร์และศิลป์ ในบริบทของปรัชญาการศึกษาสากลและปรัชญาการศึกษาตามแนวพุทธธรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545: 14)

4. หลักการและเหตุผลของหลักสูตรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เนื่องจากพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 กำหนดให้วิชาชีพทางการศึกษาเป็นวิชาชีพควบคุม ซึ่งเป็นวิชาชีพที่มีลักษณะเฉพาะ ต้องใช้ความรู้ ทักษะ และ ความเชี่ยวชาญ ในการประกอบอาชีพ และในมาตรา 6 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนา คนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสร้างบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่เข้าใจง่ายและมีความรู้ต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ถูกแบบ ถูกบท และถูกตามจารีตประเพณีได้อย่างมีความสุขในสังคมอย่างยั่งยืน (คะเนิงนิตย จันทรบุตร, 2532: 21)

บทสรุป

หลักธรรมในพระพุทธศาสนา 84,000 พระธรรมขันธ์ หรือข้อ ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ เวไนยสัตว์ทุกหมู่เหล่าทุกเชื้อชาติวรรณะ และทุกเพศทุกวัย โดยสรุปเป็น 2 ประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 201)

หลักความเชื่อ คือ

- 1) ใช้ปัญญานำหน้าความเชื่อ คือจะสอนให้ผู้นับถือมีปัญหาอย่างแท้จริง
- 2) เชื่อถือธรรมชาติว่าเป็นสิ่งสูงสุด ซึ่งเทียบได้กับพระเจ้าของศาสนาคริสต์
- 3) เชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ คือเชื่อว่าชีวิตไม่ใช่สิ่งตายตัว แต่สามารถพัฒนาได้
- 4) เชื่อตนเอง คือเชื่อสิ่งที่ได้พิสูจน์จนเห็นจริงแล้วเท่านั้น
- 5) เชื่อกรรม คือ เชื่อว่าเมื่อเราทำอะไรลงไปด้วยเจตนา มันย่อมมีผลต่อจิตใจเสมอ
- 6) เชื่อความเพียร คือ เชื่อว่าเมื่อมีความพยายามอย่างถูกต้อง ย่อมจะประสบผลสำเร็จได้
- 7) ไม่เชื่อจากเขาวา มา คือไม่เชื่อจากผู้อื่นบอกกล่าวมา ไม่ว่าจะกรณีใด
- 8) ไม่มีการบังคับให้เชื่อ คือจะให้อิสระแก่ผู้ที่นับถืออย่างเต็มที่
- 9) ไม่เชื่อเรื่องมงาย เช่น เรื่องไสยศาสตร์, สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ,ดวงชะตา, โชค, ลาง, ฝัน, เทวดา เป็นต้น
- 10) ไม่เชื่อเรื่องเวรกรรมจากชาติปางก่อน คือพุทธศาสนาจะสอนเฉพาะเรื่องในปัจจุบันเท่านั้น

หลักคำสอน ประกอบด้วย การเน้นย้ำ คือ

- 1) สอนว่าทุกสิ่งเกิดมาจากเหตุ และจะดับหายไปเมื่อเหตุของมันดับลง
- 2) สอนว่าจิตสำคัญที่สุด คือจะให้ความสำคัญแก่จิตมากกว่าวัตถุ
- 3) สอนให้พึ่งตนเอง คือไม่สอนให้อ่อนหวานให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือใครมาช่วย
- 4) สอนให้รักผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เป็นศัตรูกับใคร
- 5) สอนให้ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย งดเว้นอบายมุข สิ่งเสพติด และสิ่งฟุ่มเฟือย
- 6) สอนให้มีสติ อย่าประมาท ให้หมั่นฝึกฝนสมาธิ และอบรมปัญญาอยู่เสมอ
- 7) สอนให้ปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลาย เพื่อที่จิตจะได้นิพพาน
- 8) สอนว่า นิพพาน คือความสงบเย็นของจิตใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นขณะที่จิตบริสุทธิ์จากกิเลส
- 9) สอนให้ละเว้นความชั่ว แล้วทำแต่ความดี รวมทั้งทำจิตให้บริสุทธิ์จากกิเลส
- 10) สอนว่า นรก คือ ร้อนใจ, สวรรค์ คือ อิ่มใจ ในขณะที่กำลังทำความชั่วและความดีอยู่

เอกสารอ้างอิง

- การศาสนา. กรม. (2544). *รายงานการศาสนาประจำปี 2544*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กิริติ ศรีวิเชียร. (2527). *อดีต ปัจจุบัน และอนาคตแห่งบทบาทของสังคมวัด ในการแสวงหาเส้นทาง การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คะนิงนิตย จันทบุตร. (2532). *สถานและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานเพื่อพัฒนาสังคม.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(2538). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินดา จันทร์แก้ว. (2525). *ศาสนาปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ. (2550). *จริยศาสตร์*. สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ กรุงเทพมหานคร.
- บุญย์ นิลเกษ. (2528). *ศาสนาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: แพร่วิทยา.
- บุญมี แทนแก้ว. (2539). *จริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเดียเนสโตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี เตปิฎก*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
